

משתנה בעיקר על ידי לימוד תורה, על ידי שמקדש את עצמו בשמירת המצוות. אז הוא מוכשר להתרגש מניסים, אם לא כולנו דומים לפלישתים: כל פעם מבקשים סיבה אחרת לבאר מה שאירע. אנשי אשדוד חשבו שמא לא הארון אלא דבר אחר גרם שהם חולים ושלחו את הארון לגת. אנשי גת לא הסכימו להודות שה' מעניש אותם בגלל הארון ושלחוהו לעקרון וכך הלאה והלאה.

אף לאחר שה' הראה להם נפלאות כאלו כמו שהם ראו בעיניהם, שהפרות הולכות ישר ישר לארץ ישראל, האם שינו דעתם?

תלמיד: לא כתוב בספר.

המחנך: כן כתוב, מה עשו הפלישתים לאחר שראו שהעגלה הגיעה לבית שמש?

תלמיד: כתוב שחזרו לעקרון.

המחנך: חזרו לארץ פלישתים להיות כמו שהיו, שונאים את ישראל ומוכנים להילחם בהם. האם לא היו צריכים להתגייר ולהצטרף לעם ישראל? הם לא עשו כן. אולם קדושת הארון וקדושת ישראל נתפרסמה ביניהם. אנו נראה להלן שהפלישתים לא בחשק יילחמו בישראל, כי גדל פחד בני ישראל עליהם. באחת המלחמות יעמוד מחנה פלישתים מול מחנה ישראל ארבעים יום ולא יילחמו מפחד . . . (להלן ז טז).

המחנך יסכם: אחד הדברים העיקריים שאנו לומדים מפרקים אלו הוא כיצד בני אדם שלא למדו תורה מגיבים לניסים. בדרך כלל אין בידם לשנות הרבה. האדם משתנה בעיקר על ידי לימוד תורה.

פרק ז

הנושא: התחדשות לאחר חורבן שילה

המחנך: ההיסטוריה שלנו ארוכה. מתחילתה רואים אנו כלל גדול: עם ישראל אינו מתעורר לתקן דרכו לא בזמן שטוב לו מאד ולא בזמן שרע לו מאד. הימים הטובים ביותר בחיי ישראל הם אלו שבהם אין להם לא רוב טובה ולא רוב רעה, לא ימי כישלון ולא ימי נצחונות.

כזה היה המצב לאחר הכישלון במלחמות הראשונות עם פלישתים.

תלמיד: אז הלא היה רע מאד לישראל כי נוצחו על ידי הפלישתים.

המחנך: לאחר שהפלישתים החזירו את הארון הם יראו קצת מישראל. שני הצדדים ראו כי מאורעות עליונים התרחשו. הפלישתים לא נלחמו בישראל ולעם ישראל היה זמן לעשות חשבון הנפש. ראו נא מה כתוב על מעשי ישראל באותו הזמן. שימו לב כי יש כאן ביטוי שאיננו נמצא במקום אחר.

תלמיד: כתוב "וינהו כל בית ישראל אחרי ה'". אולם אני לא מבין בדיון מה זה "וינהו".

המחנך: הנהיה היא לשון הימשכות חזקה מאד אחר איזה דבר. בני ישראל נמשכו אחר ה' בכל לבם וכל אחר מהם רצה לעשות הטוב בעיני ה'. ראו מה ביקש שמואל להוסיף למצב זה. מה המלים העיקריות בדבריו.

תלמיד: והכינו לבבכם אל ה'.

המחנך: נכון מאד. אף כי קיים מצוות הוא העיקר, הנה בלי לב מוכן לעבודת ה' אין אפשרות שהאדם יחזיק מעמד קבוע ביהדות. בימי השופטים הראשונים פעמים רבות חזרו ישראל בתשובה ושוב נתקלקל המצב. שמואל חפץ שעתה יוטבו העניינים בקביעות.

תלמיד: אולם כאן נאמר שעוד היו אלהי נכר בישראל, זה מראה כי לא חזרו אל ה' ולמה נאמר כי נהו אחריו.

המחנך: צדקת, ויותר מזה הלא שמואל אף ביקש מהם שיעבדו את ה' לבדו, אם כן נראה כי עדיין היה פאף בעבודת ה' שלהם. אולם מכל העניין נראה שהכוונה היא לדברים שנראו לא נכונים בעיני הנביא ולא נראו כאלה בעיני העם. במקומות שונים עוד נשאר פסלים של עובדי האלילים והיו אף כאלה שטעו לחשוב שהם דבר חשוב. כי הם מיוחדים ליצורים עליונים ששולטים על כוחות הטבע כמו שר הגשמים או העשתרות שחשבו שהוא משגיח ומסייע על הולדת הבנים וכל הדברים שבין איש לאשתו. ובעיקר זו היתה דרישה שיעבדו את ה' לבדו בשלמות הלב, כמו שנאמר לאחר כך בדברי ישעיה "ונשגב ה' לבדו". אנחנו עוד נלמד הרבה על הטעויות בעבודה זרה בזמן העתיק בעת שכל העולם עבד עבודה זרה והיתה להם פילוסופיה עמוקה למדי שביססה בעיני האנשים את אמונתם.

לאחר מכן נאמר ששמואל ביקש שיקבצו את כל ישראל המצפתה לאחד את העם בשאיפה אחת להטבת החיים. למי אמר זאת ומי צריך היה לקבץ אותם?

(הערה למחנך: יתכן כי התלמידים לא יבינו את השאלה או לא ידעו מה להשיב. אפשר שכן יהיה אף עם שאלות אחרות בשאר השעורים שבספר זה. במקרים אלו יש לסייע לתלמידים על ידי שאלות משנה ולקרב אותם להבין ולמצוא את התשובה. מקרה זה יכול להיות לדוגמה. אם לא ישיבו לשאלה זו ישאל המחנך:

מי היה בראש העם בכל עיר וכפר בארץ?

התלמידים צריכים לדעת זאת ממה שלמדו קודם בספר שופטים כי תמיד היו לעם שופטים מקומיים, כמו שציותה התורה "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (דברים טז יח). אם שכחו אף זאת יש לשאול: מה הסדר שקבעה התורה לחיי ישראל, מי צריך היה להשגיח שיעשו את הנכון? היכן זה כתוב בתורה? על ידי כך יגיעו התלמידים לתשובה הנדרשת בעניין

זה, כי שמואל דיבר אל שופטי העם ושוטריו הנקראים בדרך כלל בשם "זקני העם", היינו המכובדים בעם.

המחנך: זה היה הכינוס הראשון של כל ישראל שנכתב עליו בתנ"ך למטרה כזו. מספר שופטים נראה כי אף לפני כן התאספו ישראל למטרות כאלו, אולם לא כתוב במפורש הם אף נתאספו לפני המלחמה בדבר הפילגש בגבעה. אולם הפעם היתה זאת אספה שקטה, כשסכנה לא היתה צפויה.

תלמיד: כן היתה סכנה, כי הלא הפלישתים התאספו מיד למלחמה. האם לא הבינו בני ישראל שכך יקרה?

המחנך: בודאי הבינו ואפשר אף היו מוכנים לכך. אפשר שהמטרה היתה לא רק לחזור בתשובה שלמה, אלא אף להתארגן למלחמה. אולם יתכן כי ישראל קיוו שהפלישתים לאחר רואם שה' שוכן בתוך ישראל לא יעיזו להפריע להם. בכל אופן ידעו יפה שהתנאי לניצחון הוא להיות בסדר גמור בכל ענייניהם, אף בין אדם למקום ואף בין אדם לחבירו. אגב, היכן זה כתוב כי טיפלו אף בעניינים שבין אדם לחבירו? עיינו בפסוק ו.

תלמיד: כתוב "וישפט שמואל את בני ישראל". רש"י מפרש שדן אותם בעניינים שבין אדם לחבירו על עסקי ממון.

המחנך: כן, הוא דן אותם בכל העניינים וקבע סדרים חזקים. זו הכנה יפה לניצחון במלחמה. אתם בודאי עוד זוכרים את דברי חנה "לא בכח יגבר איש" (לעיל ב ט). בכוח בלבד אי אפשר לנצח, צריכים ראשית כל להיות ראויים כי ה' יתן כוח טהור, מתנה שלו ולא כאותו כוח שיש לרשעים. ראו מה אירע הלאה.

תלמידים: הפלישתים באו למלחמה, כאילו שכחו מה שקרה להם עם הארון.

המחנך: האם אתם מבינים אותם האם היו הפלישתים אנשים נבונים? אולי תיזכרו ממה פחדו פלישתים, למה היו מוכנים להילחם אף בזמן שהיה ספק גדול אם ינצחו.

אם התלמידים לא יזכרו יבקש המחנך שיעיינו בפרק ד, פסוק ט, וימצאו שם את הסיסמא של פלישתים במלחמתם עם ישראל "התחזקו והיו לאנשים פלישתים" פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם".

המחנך: תקראו יפה פסוק י וענו במה היתה דומה מלחמה זו, למה שקרה לפני כן כמה פעמים בעת שגויים באו להילחם בעם ישראל?

אם התלמידים לא יוכלו למצוא מיד יכתוב המחנך על הלוח באותיות גדולות "ויהמם".

וישאל: באיזה מלחמות אחרות היתה מהומה בין הגויים שנלחמו בישראל. אם יש לתלמידים תנ"ך שלם יכוונם לראות את האמור בתורה ובנביאים:

ויהם ה' את מחנה מצרים (שמות יד כד) והמתי את כל העם אשר תבא בהם (שם כג כז) ויהם ה' לפני ישראל (יהושע י י) ויהם ה' את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המחנה (שופטים ד טו). המהומה במלחמה זה דבר גרוע מאד. הוא סימן שה' נלחם ולקח מן העם את המחשבה הצלולה, הוא פוגע ראשית כל בנפש, החלק העליון שבאדם ואז הגוף נכנע מהר מאד. המחנך עתה נראה מה היו התוצאות של המלחמה הזו?

תלמיד: כל הערים שלקחו הפלישתים חזרו לישראל, כמו שנאמר בפסוק יד.

המחנך: אולם יש לדעת כי הפלישתים לא עזבו את הערים האלה ועוד הוסיפו להילחם בישראל בעתיד ואף מנעו מהם לעשות נשק (כמו שנאמר להלן יד יט), אלא שתחילה כנראה גרשו את בני ישראל אשר גרו בתוכם ולקחו לעצמם את כל הערים האלה. עתה חזרו בני ישראל לגור בהם יחד עם הפלישתים.

הערה: במידה שהזמן מרשה יש להאריך יותר בעניינים אלו. המחנך ימצא נושאים שונים לבחירה ב"דעת סופרים".

פרק ח נושא ראשון א-ה

בני ישראל מבקשים להחליף את צורת השילטון

המחנך: איזה צורות שילטון ידועות לכם? או בצורה יותר קלה: מה היא צורת השילטון במדינת ישראל, בארצות הברית ומה צורת השילטון בבריטניה?

התלמידים עונים בצורות שונות שמהם מסתכם: בארץ ישראל ובארצות הברית אין השילטון קבוע בידי משפחה אחת, אלא כל פעם בוחרים אנשים אחרים כמושלים. בבריטניה יש משפחה אחת שיש לה ממשלה קבועה, היא משפחת המלוכה. היום אין למלך בריטניה דעה גדולה בהנהלת המדינה, אולם בכל זאת יש ראש מדינה קבוע. במשך הזמן יכול אף לגדול כוח השילטון של משפחת המלך ויתכן שאף בריטניה תשנה פעם את צורת השילטון ותבטל את המלוכה.

צורות חיי ישראל שונות מצורות חיי הגויים. ישראל צריכים להיות נבדלים בכל דבר. בכל זאת מותר לישראל להשתמש אף בצורות השילטון של הגויים. אף אז צריך הנשיא בישראל, או מלך ישראל, להיות שונה לטוב ממלכי הגויים, אולם השם והצורה יכולים להיות דומים.

עתה נעבור לראות מה אירע בישראל בימי שמואל.

לא ידוע לנו בדיוק כיצד משלו השופטים עד ימי שמואל, איך נבחרו ומי הם היו. אנו רק יודעים שהם היו מידי פעם משבט אחר והיו החשובים בעם. ביניהם היתה אף אשה שופטת.